

ABŞ-Azərbaycan: strateji tərəfdaşlığın yeni geosiyasi arxitekturası

Siyasi reallıqların təsdiqi, regional bağlantıların genişlənməsi, iqtisadi əlaqələrin güclənməsi və təhlükəsizlik əməkdaşlığının dərinləşməsi

Fevralın 10-da ABŞ-in vitse-prezidenti Cey Di Vensin Bakıya səfəri çərçivəsində Azərbaycan ilə ABŞ arasında Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiya imzalandı. Bu sənədin imzalanması iki ölkə arasındakı münasibətlərin keyfiyyətə yeni mərhələsinin başlanğıcı kimi qiymətləndirilir. Xartiya özündə bir sıra mühüm məqamları ehtiva edir - diplomatik əlaqələrin genişlənməsi, strateji iqtisadi münasibətlər sisteminin formalaşdırılması, müasir çağırışlara əsasən dialoqun daha da gücləndirilməsi ilə yanaşı, sənəd həm də Azərbaycanın Cənubi Qafqazda formalaşdırdığı yeni siyasi reallıqların beynəlxalq müstəvidə qəbulunun göstəricisi sayıla bilər. Qarabağ müharibəsində əldə olunan Zəfərdən sonra regionda yaranmış geosiyasi vəziyyət Azərbaycanın suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tam bərpası ilə xarakterizə olunur. Xartiyanın preambulasında əksini tapan müdaxiləçilərin bu reallığı nəzərə almasını və Bakı ilə münasibətləri yeni status və yeni əməkdaşlıq müstəvilərində inkişaf etdirmək niyyətində olduğunu göstərir. Belə ki, regional bağlantılar, iqtisadi sərmayə və təhlükəsizlik əməkdaşlığı da daxil olmaqla, qarşılıqlı maraq və ortaq fayda doğuran sahələrdə strateji tərəfdaşlıqların əhəmiyyəti hər iki ölkə tərəfindən təsdiqlənib. Eləcə də diplomatik, iqtisadi, enerji, texnoloji və təhlükəsizlik sahələri də daxil olmaqla, qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərdə münasibətləri gücləndirmək üçün birgə niyyətlər, strateji tərəfdaşlığın və genişləndirilmiş əməkdaşlığın planlaşdırılması və həyata keçirilməsinə yalnız dövlət qurumlarının deyil, həm də hər iki ölkənin özəl sektorlarının cəlb edilməsinin mühüm əhəmiyyəti vurğulanıb.

Orta Dəhliz və TRIPP: Qlobal bağlantıların strateji xətti

Sırr deyil ki, yeni dünya nizamı iqtisadi əlaqələri, eləcə də tranzit-logistika imkanlarının genişləndirilməsini prioritet vəzifə olaraq global sistmə ehtiva edir. Azərbaycanın liderliyi ilə formalaşan Şərq-Qərb tranzit sistemi (Orta Dəhliz) beynəlxalq ələm tərəfindən gələcək üçün yeni imkanlar şəklində dəyərləndirilir. Bakının yaratdığı yeni reallıqlara əsasən formalaşan Mərkəzi Asiya - Cənubi Qafqaz - Kiçik Asiya geocoğrafi məkanı günümüzün reallığında aparıcı mövqə tutur. Bu mənada, ABŞ ilə imzalanan Xartiyanın da əsas mahiyyətini təşkil edən amillərdən biri möhiz regional bağlantılar, o cümlədən enerji, ticarət və tranzit məsələləridir. Xartiya Trans-Xəzər Nəqliyyat Dəhlizini (Orta Dəhliz) əsas götürərək quru, dəniz və hava nəqliyyatı infrastrukturunun inkişafını, enerji və data bağlantısını, ticarət və tranzitin asanlaşdırılmasını, gömrük nəzarəti və sərhəd keçidini, beynəlxalq multimodal logistikanı və digər əlaqəli sahələrdə əməkdaşlıq yolu ilə regional bağlantıları təşviq etmək üçün birgə işləmək niyyətini ortaya qoyur. Təbii ki, işarə olunan bu nüanslar birmənalı şəkildə Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) ideyasının gerçəkləşdirilməsini də təmin edir. Təsəvvüfi deyil ki, Xartiyada ötən il Vaşinqtonda baş tutmuş Sülh Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində uyğun olaraq Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutunun (TRIPP) əhəmiyyəti əksini tapır.

Bu əlaqələr isə özlüyündə ikitərəfli iqtisadi

sadi əlaqələri təşviq etmək məqsədilə biznes mühitinin, ticarət və sərmayə axınlarının inkişaf etdirilməsi istiqamətində çalışmaq niyyətini təmin edir. Diqqət yetirsək, sənəddə:

- Orta Dəhlizin inkişafına xüsusi diqqət ayıraraq enerji, nəqliyyat və rəqəmsal infrastruktur sektorlarında, o cümlədən TRIPP və digər layihələrin inkişaf etdirilməsi vasitəsilə iqtisadi artımı və regional bağlantıları təşviq etmək üçün əməkdaşlığı genişləndirmək;
- Regional bağlantıların əhəmiyyətini qəbul edərək, enerji və nəqliyyat sektorlarına, eləcə də rəqəmsal infrastrukturunun inkişafına dövlət və özəl sektor sərmayələrini səfərbər etmək imkanlarını araşdırmaq;
- Enerji təhlükəsizliyində etibarlı tərəfdaş kimi Azərbaycanın strateji əhəmiyyətini qəbul edərək, ikitərəfli formatda və üçüncü ölkələrlə tərəfdaşlıq vasitəsilə interkonnektor layihələri kimi birgə layihələrin icrası və təchizat marşrutlarının şəxələndirilməsi istiqamətində neft, qaz və elektrik enerjisi sektorları da daxil olmaqla, enerji əməkdaşlığını genişləndirmək;
- Mülki nüvə əməkdaşlığını dərinləşdirmək;
- Kritik mineralların Orta Dəhliz vasitəsilə global bazarlara tranzitini asanlaşdırmaqla bağlı əməkdaşlıq etmək niyyətləri öz əksini tapır. Bütün bunlar isə multimodal əməkdaşlıq sistemini ortaya qoyur.

Süni intellekt və rəqəmsal transformasiya: gələcəyin tərəfdaşlıq gündəliyi

ABŞ ilə Azərbaycan arasında yeni münasibətlər sistemi həm də gələcəyə yönəlməmiş yeni əməkdaşlıq sahələrini özündə birləşdirir. Müasir çağırışlara, yeni standartlara əsaslanan əlaqələr iqtisadi sərmayələr üzrə əməkdaşlığın genişlənməsi, xüsusilə Süni İntellekt (AI) və rəqəmsal infrastruktur sahələrini əhatə etməsi, strateji və uzunmüddətli tərəfdaşlığın yeni mərhələyə keçidini ifadə edir. Bu addım innovasiya ekosisteminin gücləndirilməsi, texnologiya transferi, startap mühitinin inkişafı, yüksək ixtisaslı kadr hazırlığı və rəqəmsal transformasiyanın sürətləndirilməsi deməkdir - paralel olaraq məlumat təhlükəsizliyi, bulud texnologiyaları, data mərkəzlərinin qurulması və ağıllı həllərin tətbiqi kimi istiqamətlərdə birgə layihələrin həyata keçirilməsi sənədə əsasən atılacaq addımlar siyahısındadır. Bu əməkdaşlıq Azərbaycanın regional rəqəmsal hab kimi mövqeyini möhkəmləndirəcək, qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verəcək və global texnologiya bazarına inteqrasiyanı sürətləndirəcək.

Xartiyada bildirilir ki, tərəflər iqtisadi və ya ticarət dialoqu platformalarının təşkilil imkanlarının araşdırılması da daxil olmaqla, ikitərəfli ticarət və sərmayələri artırmaq üçün strateji fərsətləri müəyyənəlməkdə niyyətindədirlər. Eləcə də özəl sektorun fəal iştirakı ilə ikitərəfli və regional iqtisadi, ticarət və sərmayə əməkdaşlığını inkişaf etdirmək üçün əməkdaşlığı genişləndirmək vacib şərt kimi qarşıya məqsəd qoyulur. Beynəlxalq təcrübələrə əsaslanaraq, özəl müəssisə kapitalının təşviqi, texnoloji inkişafı ərksen mərhələdə riskdən azad etmə və kommersiyalaşmanı sürətləndirmə kimi istiqamətlərə yönələn birgə Tədqiqat və İnkişaf (R&D) dəstək əltələri, innovasiya körpü platformaları, eləcə də kibertəhlükəsizlik və süni intellekt sahəsində

sektorəsaslı təşəbbüslər kimi məxsusi mexanizmlərin yaradılması gələcək əməkdaşlığın prioritet istiqamətləri kimi müəyyənəlsin. Yeni inkişaf mərhələsində rəqəmsal infrastrukturun inkişafı və AI tətbiqi üçün birgə tədqiqat, texnologiyaların mühafizəsi və qarşılıqlı müəyyən edilmiş şərtlər əsasında, hüquqi və tənzimləyici çərçivələrə uyğun olaraq texnologiyaların könüllü ötürülməsi kimi məsələlərin dəstəklənməsi məqsədilə hökumətlərarası səviyyədə və dövlət-özəl tərəfdaşlıqları vasitəsilə əməkdaşlıq ediləcək.

Sülh və əməkdaşlıq: regional sabitliyin təminində ortaq maraqlar

ABŞ-in Cənubi Qafqazda sülh və sabitliyin möhkəmləndirilməsi istiqamətində atdığı addımlar regionda yeni münasibətlər sisteminin yaranmasını şərtləndirdi. Ötən ilin avqustunda Vaşinqtonda keçirilən zirvə görüşü, saziş layihəsinin paraflanması, ATƏT-in Minsk Qrupunun ləğvinə təmin edən mürcaciətin imzalanması sülh prosesinin əsas prinsiplərini müəyyənəldirərək dialoqu keyfiyyətə yeni mərhələyə yüksəltdi və davamlı təhlükəsizlik üçün yol xəritəsi ortaya qoydu. Bu, Cənubi Qafqazda sabitliyin davamlı şərtə çevrilməsi ilə yanaşı, həm də yeni inkişaf stimuldur. Vaşinqton açıq şəkildə Azərbaycanın irəli sürdüyü sülh və inkişaf konsepsiyasını dəstəklədiyini ortaya qoyur. bu da təsadüfi deyil. Bakı hər zaman global sülhün təşviqində yaxından iştirak edib və etməkdədir. Azərbaycan global terrorizmə qarşı mübarizədə ABŞ-in etibarlı tərəfdaşı kimi çıxış edərək illərlə beynəlxalq təhlükəsizlik təşəbbüslərinə fəal töhfə verib. Son olaraq isə bu ilin yanvarında Davosda imzalanan Sülh Şurası Nizamnaməsi global təhlükəsizliyin təminində Bakı-Vaşinqton əlaqələrinin davamlı olduğunu ortaya qoyur.

İmzalanan yeni xartiya iki ölkə arasında bu istiqamətdə uzun illər mövcud olmuş strateji tərəfdaşlığı daha da dərinləşdirərək siyasi, təhlükəsizlik və iqtisadi sahələrdə əməkdaşlığın genişlənməsinə, regionda uzunmüddətli sabitliyin təmininə xidmət edəcək. Sənədi imzalamaqla Vaşinqton bəyan edir ki, Cənubi Qafqazda sülh Azərbaycan qədər ABŞ-in də ortaq marağındadır. Dövlətlər arasındakı təhlükəsizlik əməkdaşlığı isə hər iki tərəfə, eləcə də beynəlxalq və regional sülh və təhlükəsizliyə fayda verir. Birlişmiş Ştatlar Azərbaycan qüvvələrinin beynəlxalq və regional təhlükəsizliyi irəlilətmək üçün Birlişmiş Ştatlar və koalisiya tərəfdaşları ilə birlikdə xidmət etdiyini nəzərə almaqla, Azərbaycanın beynəlxalq sülhməramlı sayılaraq verdiyi töhfələri yüksək dəyərləndirir.

Yeni imzalanan sənəd bu əməkdaşlığın həm genişlənməsini, həm keyfiyyətə yeni bir müstəviyə qalxmasını, eləcə də uğurlu bir şəkildə gələcəyə daşınmasını təmin edəcək. Xartiyada:

- Azərbaycan ilə ABŞ müdafiə sənayesi məhsullarının satışını da daxil olmaqla, müdafiə və təhlükəsizlik əməkdaşlığının əhatə dairəsini genişləndirmək niyyətini ortaya qoyur;
- Terrorizm təhdidinə qarşı birgə mübarizə aparmaq öhdəlikləri nəzərə alınır, mövcud antiterror əməkdaşlığını genişləndirmək niyyəti açıqlanır;
- Paralel olaraq kibertəhlükəsizlik və mühüm infrastrukturun mühafizəsi sahəsində bə-

carlıqları artırmaq məqsədilə əməkdaşlıq arzusu ifadə edilir;

- Nəhayət, Azərbaycanın II Qarabağ müharibəsindən sonra əziyyət çəkdiyi ən mühüm məqamlardan biri - mina və digər partlayıcı maddələrlə çirklənmə səbəbindən üzəlişdiyimiz ciddi çətinliklərə nəzərə alınır, maliyyə dəstəyi və texnologiya ötürülməsi vasitəsilə humanitar minatəmizləmə sahəsində potensialın artırılmasında əməkdaşlıq etmək qətiyyəti ortaya qoyulur. Bu məqam olduqca vacib nüansdır. O baxımdan ki, bu gün Azərbaycan Cənubi Qafqazın inkişafı, eləcə də yeni iqtisadi-siyasi mühitin formalaşması üçün səfərbər olub. Ərazi bütövlüyümüzün təmini, suverenliyimizin bərpasının ardından işğaldan azad edilmiş ərazilərdə geniş abidliq quruculuq işləri görülür. Bu, həm də Bakının dünyaya yeni sülh modeli təqdimatıdır. Ərazilərin minamalanması isə işlərin daha sürətli aparılmasına mane olur. Bu minaların partlaması nəticəsində günahsız insanlar hələ də həyatını itirir, xəsarət alır. Statistika nəzər salsaq 10 noyabr 2020-ci il tarixindən 7 yanvar 2026-cı il tarixinədək Azərbaycanda mina partlayışları nəticəsində, ümumilikdə, 416 nəfər zərər çəkib. Bu dövr ərzində 71 nəfər həlak olub, 345 nəfər isə müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri alıb. Həlak olan 71 nəfərin isə 15-i hərbiçi, 56-sı isə mülki şəxsdir. Xəsarət alan 345 nəfərin 178 nəfəri hərbiçi, 167 nəfəri isə mülki şəxsdir. Bu isə onu göstərir ki, bu problemim həlli beynəlxalq ələmi yaxından düşündürməlidir. ABŞ ilə imzalanan Xartiyada bu məqamın yerini alması olduqca vacib bir məsələdir.

İnstitusional mexanizmlər: davamlı dialoq platformaları

İmzalanan Xartiya ötən 30 ildə Bakı ilə Vaşinqton arasında olan işgüzar münasibətləri, tərəfdaşlığı, enerji işbirliyini, bir sözlə, bütün sahələr üzrə əməkdaşlıqları yeni bir mərhələyə daşıyır. O baxımdan ki, imzalanan sənəd mövcud strateji tərəfdaşlıq çərçivəsini daha sistemli və institusional əsaslara fokuslayır. Sənədə uyğun olaraq iqtisadiyyat və ticarət, enerji təhlükəsizliyi, bağlantılar, süni intellekt və rəqəmsal inkişaf, eləcə də təhlükəsizlik və müdafiə sahələrində birgə işçi Qruplarının yaradılması nəzərdə tutulur. Bu mexanizm əməkdaşlığın epizodik təşəbbüslərdən çıxaraq davamlı və koordinasiyalı platforma üzərindən idarə olunmasına imkan verəcək.

Yeni mərhələ qarşılıqlı sərmayələrin təşviqi, innovasiya və texnologiya transferi, nəqliyyat-logistika dəhlizlərinin inkişafı, enerji şəxələndirilməsi və müdafiə sahəsində təcrübə mübadiləsinin dərinləşdirilməsini hədəfləyir. Eyni zamanda, qərarların icrasına nəzarət, prioritetlərin uzlaşdırılması və uzunmüddətli planlaşdırma baxımından daha çevik və effektiv mexanizmlər formalaşacaq. Beləliklə, Bakı ilə Vaşinqton arasında dialoq daha intensiv və nəticəyönümlü xarakter alacaq, institusional əməkdaşlıq keyfiyyətə yeni mərhələyə yüksələrək ikitərəfli münasibətlərin davamlı inkişafına və regional sabitliyə töhfə verəcək. Sənədə əsasən proses longiməyəcək - müvafiq işçi Qrupları hazırkı Xartiyanın imzalanmasından sonrakı üç ay ərzində layihələrin siyahısını və onların həyata keçirilməsi üçün yol xəritələrini razılaşdırmaq niyyətindədir.

lər. Razılaşmaya əsasən, Xartiya çərçivəsində ildə ən azı bir dəfə müntəzəm olaraq görüşmək və tərəfdaşlıqların həyata keçirilməsi üçün zəruri olan və qarşılıqlı surətdə müəyyən edilmiş digər dialoq platformalarını yaratmaq kimi imkanlar da ortaya qoyulur.

Münasibətləri yeni mərhələyə daşıyan strateji yol xəritəsi...

Nəticə etibarilə, imzalanan Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiya Azərbaycan ilə ABŞ arasında münasibətlərin sadəcə genişlənməsi deyil, onların strukturlaşmış və uzunmüddətli strateji çərçivəyə salınması deməkdir. Sənəd göstərir ki, Bakı ilə Vaşinqton qarşılıqlı maraqları ayrı-ayrı istiqamətlər üzrə deyil, vahid və qarşılıqlı əlaqəli sistem daxilində görür. Bu yanaşma siyasi dialoq, iqtisadi əməkdaşlıq, enerji təhlükəsizliyi, rəqəmsal transformasiya və müdafiə sahələrini bir-birinə tamamlayan elementlər kimi formalaşdırır.

Xartiyanın ən mühüm cəhətlərindən biri əməkdaşlığın miqyasının və mexanizminin bütün komponentlər üzrə seçilməsi, dəqiq təsbit olunması, institusional cəhətlərlə möhkəmləndirilməsidir. Xartiyada əksini tapan 4 Bölmə üzrə təsnifatlandırma konkret layihə portfellorinin hazırlanmasını və icra mexanizmlərinin müəyyənəldirilməsini praktik müstəviyə keçirir. Bu işə qərarların ardıcıl icrasını, prioritetlərin uzlaşdırılmasını və uzunmüddətli planlaşdırmanı təmin edən dayanıqlı platformanı formalaşdırır. Nəticədə tərəfdaşlıq situasiyi deyil, davamlı və ölçülə bilən nəticələrə hesablanmış, ən əsası uzunmüddətli və dayanıqlı mərhələ çevrilir.

Digər mühüm məqam tərəfdaşlığın coğrafi və funksional miqyasının təsbit olunmasıdır. Məsələn, regional bağlantılar, Orta Dəhliz, enerji və kritik resursların global bazarlara çıxışı kimi məsələlər Azərbaycanı beynəlxalq iqtisadi sistemdə daha fəal aktora çevirir, yeni status qazandırır. ABŞ ilə əməkdaşlıq bu prosesə əlavə siyasi və iqtisadi legitimlik qazandırır, eyni zamanda, Cənubi Qafqazın sabit və proqnozlaşdırılan inkişaf məkanına çevrilməsinə xidmət edir. Bu kontekstdə tərəfdaşlıq yalnız ikitərəfli deyil, daha geniş geoiqtisadi arxitekturanın tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

Rəqəmsal inkişaf və süni intellekt sahəsində nəzərdə tutulan əməkdaşlıq isə münasibətlərin gələcəyə hesablanmış istiqamətlərini özündə ehtiva edir. İnnovasiya, texnologiya transferi, kibertəhlükəsizlik və yüksək texnologiyalar üzrə birgə təşəbbüslər iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi ilə yanaşı, insan kapitalının inkişafına da töhfə verəcək.

Təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi də regional maraqlara tam uyğundur - bütövlükdə bölgədə sabitliyin möhkəmləndirilməsi bütünlüklə yaxın coğrafiyanın marağındadır. Bununla yanaşı, terrorizmə qarşı mübarizə, müdafiə sənayesi, kibertəhlükəsizlik və humanitar minatəmizləmə istiqamətləri həm milli təhlükəsizlik maraqlarını, həm də beynəlxalq öhdəlikləri əhatə edir.

Bütün bunların fonunda Xartiya Azərbaycan-ABŞ münasibətlərini yeni mərhələyə daşıyan strateji yol xəritəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Bu sənəd qarşılıqlı etimadın möhkəmləndirilməsinə, ortaq maraqların uzlaşdırılmasına və gələcək əməkdaşlığın institusional əsasda inkişafına zəmin yaradır. Beləliklə, formalaşan yeni tərəfdaşlıq modeli bugünkü reallıqlarla yanaşı, qarşıdakı onilliklərin siyasi və iqtisadi gündəliyini müəyyən edən əsas çərçivəyə çevrilir.